

سواد قرآنی

مسعود وکیل

کارشناس مسئول گروه درسی قرآن دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتب درسی

در آیه‌ی دوم سوره‌ی مبارکه‌ی جمعه آمده است، نسبتی قابل قبول داشته باشد.

از این رو، تعریف آموزش جامع قرآن چنین است: آموزش جامع قرآن، فرایندی است برای دستیابی به توانایی خواندن، درک معنا، تدبر در آیات و آشنایی با معارف قرآن، به منظور انس و بهره‌گیری دائمی از قرآن کریم و تقویت ایمان و عمل صالح. در صورتی که آموزش قرآن به صورت جامع انجام شود، دانش‌آموزان که آحاد جامعه را تشکیل می‌دهند، به «سواد قرآنی» دست می‌یابند. امروزه سواد در حوزه‌های گوناگون علمی، به کسب دانش یا مهارت منحصر نیست، بلکه این دانش و مهارت باید به ایجاد و تقویت نگرش خاصی منجر شود که موجب به کارگیری آموخته‌ها در زندگی و ارتباط دائمی فرد با آن‌ها باشد؛ و چه بسا زمینه‌ساز توسعه و گستردگی آن علم شود.

سواد قرآنی

با توجه به جامعیت آموزش قرآن و نکات فوق در کسب «سواد» در حوزه‌های گوناگون علوم، می‌توان سواد قرآنی را چنین تعریف کرد: «سواد قرآنی، اعتقاد و علاقه به یادگیری قرآن کریم و برخورداری از دانش و مهارت پایه به منظور بهره‌گیری مستمر و مادام‌العمر از قرآن کریم و انس داشتن با آن است.»

مطابق این تعریف، سواد قرآنی دارای ویژگی‌های زیر است:

۱. نوعی نیاز همگانی است. همه‌ی افراد جامعه با هر وضع اقلیمی، شغلی، اقتصادی، اجتماعی و... برای آن که هویت انسانی - الهی خویش را بشناسند، از آن مراقبت کنند و زمینه‌ی شکوفایی تدریجی آن را فراهم آورند، به سواد قرآنی نیازمندند.

کلیدواژه‌ها: آموزش قرآن، آموزش و پرورش، فلسفه‌ی آموزش قرآن.

برنامه‌ی آموزش قرآن در پی آن است که راهی روشن، مطمئن و دائمی برای انس و ارتباط همه‌ی مردم با قرآن کریم که به بهره‌گیری مادام‌العمر ایشان از هدایت کتاب الهی منجر شود، باز کند. قرآن کتاب همه‌ی انسان‌هاست. هر فردی در هر سطحی از علم و تقوا - به شرط آن که زبان این کتاب را درک کند - می‌تواند از آن بهره‌گیرد [هدی للناس، بقره/۱۸۵].

مهم‌ترین پیشینه‌ی آموزش قرآن، آموزش‌های سنتی است که از دیرباز در همه‌ی جوامع اسلامی و از جمله ایران وجود داشته است. تلقی رایج از آموزش قرآن در سطح عمومی جامعه - حداقل در سده‌ی اخیر - توانایی روخوانی و روان‌خوانی قرآن کریم بوده است؛ یعنی از نظر عموم مردم و بسیاری از مراکز فرهنگی سنتی و حتی بخش قابل توجهی از صاحب‌نظران، هر فردی که می‌توانست قرآن را بخواند، اولین مرحله‌ی ضروری و عمومی آموزش را فرا گرفته بود. هر چند همیشه برای آموزش مراحل بالاتر، به ویژه نسبت به فهم قرآن کریم، توصیه‌هایی می‌شده است. اما پیش از سال‌های اخیر، برای عموم مردم، در حد مراحل بالاتر از خواندن قرآن، هیچ آموزش مدون، جدی و ویژه‌ای وجود نداشته است.

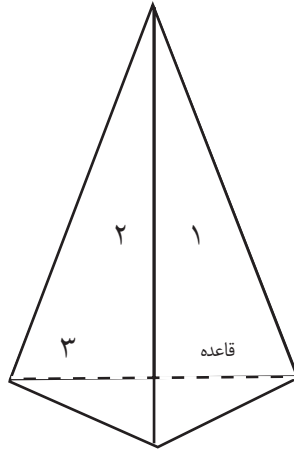
جامعیت آموزش قرآن

در برنامه‌ی جدید آموزش قرآن، در آموزش و پرورش، جامعیت آموزش قرآن، به عنوان یک اصل اساسی مورد توجه و اهتمام جدی قرار گرفته است. جامعیت آموزش قرآن در صدد آن است که بتواند به گونه‌ای اهداف و اجزای آموزش قرآن را ترسیم و تدوین کند که این آموزش با آن چه

روح حاکم و جهت‌گیری کلی برنامه از پیش دبستان تا پیش‌دانشگاهی، فراهم آوردن زمینه‌های لازم برای دستیابی به انس با قرآن کریم است

اجزا و ثمره‌ی سواد قرآنی را می‌توان چنین نشان داد:

۱. توانایی خواندن قرآن کریم
 ۲. درک معنای عبارات و آیات قرآن کریم
 ۳. تدبر در آیات
- قاعده‌ی هرم: انس با قرآن کریم

رویکرد برنامه‌ی درسی قرآن

با توجه به آن چه در فلسفه‌ی آموزش قرآن بیان شد که آموزش عمومی قرآن کریم به سواد قرآنی منجر خواهد شد، رویکرد این برنامه، انس با قرآن کریم است؛ یعنی روح حاکم و جهت‌گیری کلی برنامه از پیش دبستان تا پیش دانشگاهی، فراهم آوردن زمینه‌های لازم برای دست‌یابی به انس با قرآن کریم است. حضرت امیرالمؤمنین علی - علیه السلام - می‌فرمایند: «لِيَكُنَّ سَمِيرُكَ الْقُرْآنَ»: باید مونس و همدم تو قرآن باشد.

انس با قرآن کریم، امری دارای مراتب متفاوت و مجموعه‌ای از علاقه‌ها و ارتباط با قرآن کریم است که خواندن مستمر قرآن، درک معنای آیات، تدبر در آن‌ها و پای‌بندی به آموزه‌های الهی، در همه‌ی شؤون زندگی مبتنی بر قرآن و عترت، لازمه‌ی همه‌ی مراحل و مراتب آن است. دست‌یابی به این امر، اولاً تدریجی است و در طول زمان از نظر کمی و کیفی ارتقا می‌یابد، ثانیاً متناسب با اهداف هر یک از دوره‌ها و پایه‌های تحصیلی، موجب بهره‌مندی دانش‌آموزان از قرآن کریم می‌شود و در نهایت به کسب توانایی و علاقه به بهره‌مندی مستمر و همیشگی از قرآن کریم خواهد انجامید.

۲. از یک حد پایه برخوردار است. هر چند افراد با توجه به تفاوت‌هایی که در تحصیلات، شرایط اقتصادی و اجتماعی دارند، به سطوح متفاوتی از سواد قرآنی نیازمندند، ولی بهره‌مندی عموم از یک حد پایه ضروری است.

۳. حد سواد قرآنی در طول زمان در حال رشد است. با توجه به شرایط و امکانات هر جامعه و تغییرات آن‌ها در طول زمان، این حد، نیازمند شناسایی و تعریف خاص است. برای مثال، ممکن است با توجه به شرایط و امکانات فعلی در آموزش قرآن، حد ضروری خواندن قرآن به صورت معمولی (فارسی خوانی) تعیین شود، اما در آینده، با ارتقای این شرایط، حد ضروری را، خواندن با لحن عربی تعیین کرد و یا حد برخی از دیگر مهارت‌های پایه را ارتقا بخشید.

۴. حداقل سواد قرآنی به علاقه‌مندی خواندن مستمر قرآن کریم، فهم تدریجی معنای عبارات و آیات آن می‌انجامد و زمینه‌ساز بهره‌گیری مادام‌العمر از آموزه‌های الهی می‌شود.

هدف آموزش عمومی قرآن کریم، نمی‌تواند صرفاً دست‌یابی به دانش و مهارت خاصی در ارتباط با قرآن باشد، بلکه باید توانایی و قابلیت فراهم آورد که فرد بتواند ضمن انس و ارتباط دائمی با قرآن کریم، پیوسته خود را در معرض تزکیه و تعلیم الهی قرار دهد و از قرآن کریم بهره‌مند شود.

اجزای اصلی سواد قرآنی

با توجه به تعریف سواد قرآنی، می‌توان برای آن سه جزء اصلی در نظر گرفت. این سه جزء عبارت‌اند از: خواندن قرآن کریم، درک معنای عبارات و آیات قرآن کریم، و تدبر در آیات. تدبر در آیات که از توصیه‌های اکید قرآن کریم و معصومین - علیهم‌السلام - است، از مهارت‌های عمومی است که گاهی در زبان روایات، به عنوان شرط اصلی بهره‌مندی از قرآن کریم بیان شده است، تا آن جا که در روایتی از حضرت امیرالمؤمنین علی - علیه‌السلام - نقل شده است که فرمودند: «لَا خَيْرَ فِي قِرَائِهِ لَا تَدَبَّرُ فِيهَا».

در صورتی که این سه جزء اصلی سواد قرآنی را در سه وجه هرم نشان دهیم، قاعده‌ی این هرم که بنیان و اساس نگاه‌داری سه وجه آن است، انس دائمی با قرآن کریم خواهد بود. انس با قرآن کریم، غیر از نقشی که در ایجاد مهارت‌های پایه‌ی سواد قرآنی دارد، هم نگاه‌دارنده و حافظ این مهارت‌هاست و هم محصول و ثمره‌ی اصلی سواد قرآنی محسوب می‌شود.

سواد قرآنی، اعتقاد و علاقه به یادگیری قرآن کریم و برخورداری از دانش و مهارت پایه به منظور بهره‌گیری مستمر و مادام‌العمر از قرآن کریم و انس داشتن با آن است

بین و بخوان

گفت‌وگو با مسعود وکیل، از نویسندگان کتاب‌های آموزش قرآن دوره‌ی راهنمایی تحصیلی

گفت‌وگو: بهناز پورمحمد

عکس: طیبه رحیمی

اشاره

○ حدود ۱۰ سالی است که آموزش قرآن در دوره‌ی راهنمایی به شیوه‌ی جدید تدریس می‌شود. به نظر گروه قرآن دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتب درسی، میزان موفقیت بچه‌ها در رسیدن به هدف‌های قصده شده در برنامه، چه قدر بوده و آیا در این زمینه ارزش‌یابی صورت گرفته است؟

● این کار جزو برنامه است. طرح ارزش‌یابی برونداد آموزش قرآن در دوره‌ی راهنمایی، توسط «مؤسسه‌ی پژوهشی» سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی در دست اجراست و به صورتی طراحی شده است که نتیجه‌ی پژوهش، وضعیت کل بچه‌ها را به نمایش می‌گذارد. امیدواریم به زودی نتایج این ارزش‌یابی را از طریق همین نشریه اعلام کنیم.

در ضمن باید عرض کنم، قبل از اجرای برنامه‌ی جدید، از برنامه‌ی قبلی ارزش‌یابی به عمل آوردیم تا بعد امکان مقایسه

مطلع شدیم که کتاب‌های درسی قرآن در سه سال راهنمایی تغییرات عمده‌ای کرده و قرار است در سال تحصیلی جاری، پس از اجرا در سال‌های اول و دوم راهنمایی، در سال سوم نیز اجرای سراسری شود. کتاب‌های جدید تا پایان سوم راهنمایی به صورت سه کتاب ده جزئی (هر پایه ده جزء از قرآن کریم) به همراه آموزش مفاهیم است که تا پایان سوم راهنمایی، کل قرآن کریم را دانش‌آموزان قرائت (روخوانی) می‌کنند و درک معنای آن‌ها را یاد می‌گیرند؛ البته منطبق با برنامه‌ریزی و اهداف آموزش و پرورش. بر آن شدیم تا با یکی از نویسندگان این کتاب، مسعود وکیل به گفت‌وگو بنشینیم و از چند و چون و چگونگی اجرای آن در کلاس‌های راهنمایی، برای شما عزیزان اطلاعات کسب کنیم.

ویژگی‌های آموزشی درس قرآن

مستقیم برقرار می‌کرد. البته آن روش نیز مشکلات خاص خودش را داشت. به هر صورت نقص و مشکل کتاب‌های آموزش قرآن این بود که آموزش‌ها به خواندن قرآن از روی مصحف کامل منتهی نمی‌شد.

اما نقص دوم، مشکل دیگری که ما در آموزش قرآن در سراسر کشور داریم این است که خواندن روزانه و مستمر قرآن در جامعه‌ی ما به رفتاری پسندیده‌ی جاری و ساری تبدیل نشده است. بهترین رفتاری که مدنظر قرار دارد این است که با قرآن مانند ایام ماه رمضان رفتار کنند. در رمضان بیشتر مردم خود را موظف به خواندن یک جزء از قرآن کریم می‌کنند و اگر روزی نرسند، سعی در جبران آن در روزهای دیگر دارند. امیدواریم با توسعه‌ی فرهنگ قرآنی، این نقص هم برطرف شود.

○ شما با توزیع کتاب‌های ۱۰ جزئی، می‌خواهید این نقص را برطرف کنید که بچه‌ها آموزش قرآن را با خود قرآن شروع کنند؟

● با خود قرآن شروع نکنند، بلکه با خود قرآن به پایان برسانند. ما آموزش را می‌دهیم و دانش‌آموزان با این مهارت آشنا می‌شوند. ما می‌توانیم آموزش روخوانی قرآن را به آموزش شنا، راندگی، دوچرخه‌سواری و... از نظر مهارتی بودن، تشبیه کنیم. یعنی شما می‌روید مهارت راندگی کسب کنید. اول باید در امتحان آیین‌نامه شرکت کنید و سپس در آزمون عملی. پس از قبولی شما، همه می‌دانند که هنوز یک راننده‌ی ماهر و حرفه‌ای نشده‌اید، ولی صلاحیت‌های اولیه را پیدا کرده‌اید. آن وقت هر از چند گاهی با خودروبی و در حالی که کسی کنار شما نشسته است، در جایی خلوت تمرین می‌کنید تا کاملاً راه بیفتید و بتوانید به صورت انفرادی راندگی کنید.

نظام آموزشی ما باید تا آنجا که توان دارد، عادت به خواندن روزانه‌ی قرآن را در برنامه‌ی خود بگنجانند. این هدف را ما در ۱۰ جزئی‌ها آورده‌ایم. خود این امر خیلی مهم بود که خواندن یک صفحه از قرآن در برنامه به صورت ۱۰ جزئی بیاید.

○ این سؤال ممکن است برای همکاران دبیر پیش بیاید که حجم کتاب زیاد است و آموزش مفاهیم را هم داریم و فرصت برای تدریس بسیار کم است. در این برنامه، جایگاه آموزش مفاهیم چه می‌شود؟

● برنامه‌ی آموزش در ارتباط با نحوه‌ی خواندن و نحوه‌ی مفاهیم (درک معنا) با قبل هیچ تغییری نکرده است. تنها تغییر در کتاب به این صورت است که در ابتدای هر درس از کتاب‌های قبلی، دو تا سه صفحه به آیات قرآن کریم اختصاص داشت. این آیات از کتاب برداشته و کتاب ۱۰ جزئی اضافه شده است. به این ترتیب، دانش‌آموزان دو کتاب دارند: یکی آموزش قرآن و یکی هم قرآن کریم که ۱۰ جزئی است.

تقاضایمان از همکاران دبیر این است که هرگز وقت مفاهیم را به قرائت، و یا بالعکس، وقت قرائت را به مفاهیم اختصاص

داشته باشیم. این اولین مرتبه‌ای است که ما در یک طرح علمی، می‌توانیم گزارشی از وضعیت دانش‌آموزان در پایان دوره‌ی راهنمایی و هم‌چنین پایه‌ی پنجم دبستان ارائه کنیم.

○ به چه علت آموزش و پرورش به این نتیجه رسید که باید در دوره‌ی راهنمایی کتاب‌های ۱۰ جزئی تدریس شود؟

● مدت دو سال است که طرح آزمایشی اجرا شده و سال تحصیلی جاری (۹۰-۱۳۸۹) سومین سال اجرای آن است که هر سه پایه‌ی راهنمایی را شامل می‌شود. البته طرح جدیدی نیست و از هشت سال پیش جزو برنامه‌های ما بوده است که به دلیل برخی مشکلات، به اجرا در نمی‌آمد.

○ می‌توانید برخی از مقدماتی را که باعث دیر اجرا شدن طرح شده است ذکر کنید؟

● باید برای هر دانش‌آموز در هر سال تحصیلی یک کتاب ۱۰ جزئی تأمین می‌کردیم. این خودش رقم قابل ملاحظه‌ای بود. البته خوش‌بختانه در سال تحصیلی جاری، به تعداد دانش‌آموزان کتاب چاپ شده است. به هر حال، مشکلاتی از این قبیل وجود داشته است.

○ چه اقداماتی صورت گرفت تا تدریس ۱۰ جزئی‌ها در مدارس پا بگیرد؟

● به طور خیلی خلاصه، حدود شش سال است که برنامه‌ی آموزش قرآن در پایه‌ی پنجم دبستان اجرا می‌شود. دانش‌آموزان در درس قرآن، یک درس در میان را به خواندن ۳۰ جزء قرآن می‌پردازند که قرآن از دفتر مدرسه تأمین می‌شود. البته حدود نیمی از قرآن‌ها را قبلاً به مدارس رسانده بودیم و امسال بقیه را به مدارس می‌رسانیم. شش سال پیش، نیمی از مدارس سراسر کشور این قرآن‌ها را دریافت کردند. سعی کردیم تعداد قرآن‌ها با تعداد نیمکت‌های هر کلاس برابر باشد.

تدریس قرآن در پایه‌ی پنجم دبستان به این شکل است که معلم به روش تصادفی، قرآن را باز می‌کند. بچه‌ها در کلاس، در کنار کتاب درسی قرآن، قرآن را از روی مصحف کامل نیز قرائت می‌کنند. به این ترتیب، آن‌ها از خلال درس‌ها به قرآن کامل هدایت می‌شوند. این موضوع بسیار مهمی است که در متن برنامه گنجانده شده و لوازم آن فراهم آمده است تا بچه‌ها آرام‌آرام از روی قرآن کامل قرائت کنند. یعنی آماده می‌شوند تا در دوره‌ی راهنمایی روخوانی به خوبی اتفاق بیفتد.

○ فلسفه‌ی تغییر کتاب‌ها چه بوده است؟

● نقص‌هایی در آموزش قرآن در آموزش و پرورش وجود دارد که ما کوشیده‌ایم، تا حدودی آن‌ها را برطرف کنیم.

○ لطفاً درباره‌ی این نقص‌ها توضیح بدهید.

● در زمان‌های دورتر، کتاب آموزش قرآن وجود نداشت. هر کس می‌خواست قرآن یاد بگیرد، از خود کتاب قرآن استفاده می‌کرد. اما این حسن را داشت که فرد از اول با خود قرآن ارتباط

با صداوسیما در این زمینه هماهنگ شده است. برنامه‌ی خوبی به نام «هر روز با قرآن، هم‌گام با دانش‌آموزان» تهیه شده است که طبق صفحات تعیین شده‌ی روزانه، از شبکه‌ی قرآن پخش می‌شود

ندهند. این به برنامه لطمه می‌زند و هیچ فایده‌ای هم ندارد. باید نیمی از وقت را به مفاهیم و نیمی دیگر را به ۱۰ جزئی اختصاص بدهند.

○ آموزش مفاهیم را دبیران محترم ۱۰ سالی است که تدریس می‌کنند و مشکلی از این نظر نیست. قسمتی که ممکن است برای معلمان مشکل ایجاد کند، چگونگی تدریس ۱۰ جزئی‌هاست. برای راهنمایی و رفع مشکل دبیران چه پیشنهادی دارید؟

● برای هر جلسه ۱۰ جزئی، حدود هشت صفحه برای هر هفته در نظر گرفته شده و هر درس به دو جلسه تقسیم شده است. ۱۲ درس که در ۲۴ جلسه تدریس می‌شود. پس هر درس در دو جلسه تدریس می‌شود. در هر جلسه ۹۰ دقیقه داریم که ۱۰ دقیقه از آن در اختیار معلم است. می‌ماند ۸۰ دقیقه. ۴۰ دقیقه به مفاهیم و ۴۰ دقیقه به ۱۰ جزئی‌ها می‌پردازیم. ۴۰ دقیقه‌ی اول مربوط به قرائت است که در کتاب آموزش قرآن به آن‌ها اشاره کرده‌ایم. برای هر جلسه هشت صفحه قرار داده‌ایم.

معلم هر میز دو نفری را یک گروه در نظر می‌گیرد. اگر سه نفر بودند، گروه‌ها سه نفری می‌شود. اگر هم در یک میز چهار دانش‌آموز نشسته‌اند، به دو گروه دو نفری تقسیم می‌شوند. معلم برای هر گروه یک صفحه از هشت صفحه را مشخص می‌کند. اگر تعداد گروه‌ها از هشت صفحه بیشتر بود، مجدداً از صفحه‌ی اول برایشان تعیین می‌کند.

تعیین گروه گام اول برای فعالیت اول است. به بچه‌ها فرصت می‌دهیم، پنج یا شش دقیقه با هم مطالعه کنند تا اگر اشکالی داشتند، به کمک هم برطرف کنند. در غیر این صورت، مشکل خود را با معلم خود در زمانی که معین شده است، در میان می‌گذارند. دقت کنید، این زمان بیش از پنج یا شش دقیقه نباشد، چون بچه‌ها به صحبت کردن مشغول می‌شوند. کنترل و مدیریت زمان توسط معلم، در موفق بودن گام اول خیلی نقش دارد.

تذکر ما به بچه‌ها این است که خوب گوش کنند. ضمن قرائت به بچه‌ها متذکر می‌شویم اگر هر کدام از طرفین کلمه‌ای را غلط قرائت کرد، صبر کند و در آخر مطرح کند. ما در کتاب این توصیه را داریم: «بین و بخوان». یعنی دقت کن و بخوان؛ همین طوری از ذهنت نخوان. این فعالیت هم باید پنج یا شش دقیقه بیشتر انجام نگیرد؛ به همان دلیل که در ابتدا گفتیم.

در این زمان معلم کاملاً در اختیار کلاس و دانش‌آموزان است. اشکالات فردی دانش‌آموزان را گوش و کمک می‌کند که کلمه‌ها را صحیح بخوانند. با مطالعه‌ی بچه‌ها، اشکالاتشان در آن هشت صفحه‌ی تدریس شناسایی می‌شود و معلم برای رفع آن اقداماتی به عمل می‌آورد. اشکالات بچه‌ها روی تخته نوشته می‌شود و ظرف همان پنج شش دقیقه اشکالاتشان رفع می‌شود. این کار نهایتاً ۱۵ دقیقه وقت می‌برد. ظرف ۲۵ دقیقه‌ی باقی‌مانده، از تعدادی از بچه‌ها می‌خواهیم، از صفحاتی که

خوانده‌اند، قرائت کنند. این کار به دو شکل امکان دارد: یا به انتخاب خود دانش‌آموز است که از کجای صفحه بخواند، یا این که معلم مشخص می‌کند که مثلاً این دو خط را دانش‌آموزی بخواند. این هم به قوی یا ضعیف بودن دانش‌آموز بستگی دارد؛ خودش انتخاب کند یا متن ساده‌تری را معلم از او بخواهد که قرائت کند. البته لازم نیست معلم هر بار از اول یا آخر قرآن، از بچه‌ها بخواهد که قرائت قرآن کنند. می‌تواند از آخر، وسط یا اول همان هشت صفحه انتخاب کند و فرقی نمی‌کند.

○ توانایی دانش‌آموزان براساس شهرها، مدارس و کلاس‌های مختلف، متفاوت است. حتی بچه‌هایی که در یک نیمکت می‌نشینند، شرایطشان با هم فرق می‌کند. بعضی از بچه‌ها در قرائت ضعیف هستند. برای آموزش این گروه از بچه‌ها چه راهکاری ارائه داده‌اید؟

● در کلاسی که امسال عهده‌دار تدریس آن بودم، اتفاقاً دانش‌آموز خیلی ضعیف هم داشتیم. اگر این وضعیت را یک سوم کلاس داشته باشند، نتیجه می‌گیریم که این دانش‌آموزان در مقدمات روخوانی مشکل دارند. معلم اجازه دارد تا سه جلسه ۱۰ جزئی‌ها را کنار بگذارد و به روشی که ما در راهنمای معلم کتاب‌های راهنمایی گفته‌ایم، از لوحه‌های آموزش روخوانی استفاده کند. اگر معلم این کار را انجام دهد، عموم بچه‌ها به دلیل زمینه‌ای که از دوره‌ی ابتدایی دارند و توان ذهنی که در دوره‌ی راهنمایی به دست آورده‌اند، می‌توانند آهسته و شمرده شمرده قرآن را قرائت کنند؛ همین یعنی پیشرفت.

آموزش مفاهیم از کلمه‌ها و ترکیب‌ها و عباراتی که در هشت صفحه‌ی آن جلسه آمده است، مثال‌هایی مربوط به آموزش مفاهیم آن جلسه پیدا کنیم. این امر اقدام جدید و نوبی است. با این کار، مسئله‌ی اصلی، یعنی خواندن و فهمیدن قرآن، کاملاً بر هم منطبق می‌شوند.

○ پس در سال تحصیلی جاری، کتاب‌های ۱۰ جزئی و آموزش مفاهیم بر هم منطبق خواهند شد؟

● این امر از سال تحصیلی ۹۰-۹۱ در اول راهنمایی اتفاق می‌افتد.

○ طرح تدریس کتاب‌های ۱۰ جزئی جدید است. بنابراین، ممکن است همکاران در تدریس، به اشکالاتی برخورد کنند. برای رفع اشکالات به کجا باید مراجعه کنند؟

● مدرسان قرآنی در مناطق برای همین امر در خدمت همکاران عزیز هستند. در عین حال می‌توانند با تلفن دفتر تألیف گروه قرآن، با شماره‌های ۰۲۱-۸۸۴۹۰۲۲۳ و ۰۲۱-۸۸۳۰۵۷۷۱ تماس بگیرند. من و دوستان دیگر منتظر نظرات، پیشنهادات و توصیه‌های همکاران محترم هستیم و در خدمت‌گزاری آماده‌ایم.

○ در برخی استان‌ها، معلمان و دانش‌آموزان ضمن دریافت کتاب‌های آموزشی قرآن چاپ سال‌های ۱۳۸۸ و ۱۳۸۹ کتاب‌های ۱۰ جزئی را هم تحویل گرفته‌اند. تکلیف آن‌ها چه می‌شود؟

● ما برگه‌ای میان کتاب‌هایشان گذاشته‌ایم که جدول صفحات طول سال را برایشان توضیح داده است و معلمان عزیز هم آشنا به کار هستند. به جای آیات اول هر درس، مطابق با ۱۰ جزئی‌ها کار می‌کنند و مفاهیم هم که همه یکی است و فرقی نکرده است.

○ برخی از اولیا یا دانش‌آموزان ممکن است این سؤال برایشان پیش آید که ما کل کتاب را کار نکرده‌ایم. چرا از قسمت‌هایی که نخوانده‌ایم، آزمون به عمل آورده‌اند؟ چه جوابی برای این گروه از اولیا و دانش‌آموزان دارید؟

● من به دبیران عزیز توصیه می‌کنم به کمک مدیر مدرسه در ابتدای سال تحصیلی، برای والدین جلسه‌ی توجیهی برگزار کنند و فلسفه‌ی این کار را کاملاً توضیح دهند، تا برای خواندن قرآن در منزل و همراهی کردن با فرزندانشان در منزل، فرهنگ‌سازی شود. در این امر از کمک و مساعدت اولیا نباید چشم پوشید.

در همین ارتباط، لازم است به اولیا بگوییم که لزومی ندارد کل ده جزء در مدرسه تدریس شود. نکات مهم و کلیدی هر درس گفته و خوانده می‌شود و برای توضیح و روخوانی بیشتر، صفحات دیگر را در منزل قرائت می‌کنند. مثل سایر دروس که مباحث و مطالب هر درس گفته می‌شود و تمرینات اضافی یا خارج از کتاب، در منزل انجام می‌گیرند. هیچ فرقی با دروس دیگر ندارد.

پس اگر معلم متوجه شد که دانش‌آموزان در گام‌های اولیه‌ی روخوانی - نه روان‌خوانی - قرآن مشکل دارند، باید با بچه‌ها کار کند. حتی می‌تواند از همین کتاب‌های ۱۰ جزئی استفاده کند و تا چهار جلسه، یعنی آخر مهر، فرصت دارد که دانش‌آموزان را به حد مطلوب برساند و برای شروع ۱۰ جزئی‌ها، از جلسه‌ی پنجم مطابق با برنامه‌ریزی تدریس کند. اما از اول کتاب شروع نمی‌کند، بلکه از جایی که برای آبان ماه مشخص شده است، تدریس را ادامه می‌دهد. یک توصیه‌ی مهم دیگر این‌که ما برای بازنگری نباید قاعده‌آموزی کنیم و به تعاریف بپردازیم، بلکه قاعده‌ها را باید در چارچوب کاربردی و عملی آموزش بدهیم.

منطق ما این است که وقتی دانش‌آموزی بتواند یک صفحه روخوانی درست داشته باشد، پس می‌تواند تمام قرآن را به یک میزان قابل قبول روخوانی کند.

○ در برنامه‌ی ۱۰ جزئی‌ها به دانش‌آموزان سفارش کرده‌اید که شبی یک صفحه از قرآن را در منزل بخوانند. آیا تمهیداتی اندیشیده‌اید که اگر بچه‌ها در روخوانی مشکلی برایشان پیش آمد، باید چه کنند؟

● با صداوسیما در این زمینه هماهنگ شده است. برنامه‌ی خوبی به نام «هر روز با قرآن، هم‌گام با دانش‌آموزان» تهیه شده است که طبق صفحات تعیین شده‌ی روزانه، از شبکه‌ی قرآن پخش می‌شود.

برای رفع اشکال هم از قبل دی‌وی‌دی مناسبی آماده شده که ۳۰ جزء قرآن همراه با قسمت‌بندی در آن آمده است و همراه کتاب در ابتدای سال به همه‌ی دانش‌آموزان تحویل داده می‌شود. اگر دانش‌آموزان به اشکالی برخوردند، با مراجعه به این لوح فشرده می‌توانند اشکال خود را رفع کنند. در نهایت دانش‌آموز می‌تواند در جلسه‌ی بعدی کلاس، اشکالش را از معلم خود سؤال کند.

○ قرائت آیات کتاب‌های درسی سال‌های قبل همراه با آموزش مفاهیم همان آیات بوده است. الان با فاصله‌ای که ایجاد شده، آیات به صورت ۱۰ جزئی در یک کتاب مجزا و آموزش مفاهیم در کتاب دیگری آمده است. آیا مشکلی در آموزش مفاهیم به وجود نمی‌آید؟ برای رفع این مشکل در سال تحصیلی جدید چه فکری کرده‌اید؟

● وقتی مفاهیم تدریس می‌شود، از همان کتاب درسی استفاده می‌شود. در سال تحصیلی ۹۰-۱۳۸۹ از کتاب جدید مفاهیم استفاده نکردیم. چون اگر می‌خواستیم هم قرآن‌ها را عوض کنیم هم مفاهیم را، مشکل معلمان مضاعف می‌شد. در ضمن، آموزش مفاهیم منطق خاصی دارد و مبتنی بر آموزش لغات پرکاربرد قرآن است؛ یعنی لغاتی که همه جای قرآن آمده‌اند. برای تکلیف دادن به بچه‌ها و ایجاد ارتباط بین دو کتاب، می‌توانیم علاوه بر روزی یک صفحه قرائت قرآن در منزل، در

از معلمان قرآن می‌خواهم هرگز وقت مفاهیم را به قرائت، و یا بالعکس، وقت قرائت را به مفاهیم، اختصاص ندهند

درس قرآن

طرح درس مبتنی بر هوش های یادگیری گاردنر

دکتر لیلا سلیقه‌دار

کلیدواژه‌ها: هوش، یادگیری، قرآن.

اشاره

در طراحی آموزشی مبتنی بر هوش های یادگیری، این فرصت برای معلم وجود دارد تا با استفاده از ابزار گوناگون و متنوع، زمینه‌ی آموزش وسیع تری برای فراگیرندگان فراهم سازد (در دوره‌ی پانزدهم رشد راهنمایی، سال تحصیلی ۸۹-۸۸ در هشت شماره به این موضوع اشاره شده است). بدیهی است، طراحی آموزشی شامل تمام مراحل انجام فرایند یاددهی - یادگیری است که فعالیت‌های پیش از اجرای درس، حین تدریس و پس از آن را شامل می‌شود. لذا معلم می‌تواند در هر مرحله، به تعدادی از هوش های چندگانه‌ی یادگیری تکیه کند و از آن‌ها بهره بگیرد. در نوشته‌ی پیش‌رو، فعالیت‌های اجرایی در کلاس، برای بخش‌هایی از درس چهارم درس قرآن پایه‌ی دوم راهنمایی تحصیلی موردنظر قرار گرفته و تشریح شده است.

برای این منظور، ابتدا طراحی اجرای دو بخش از درس بررسی شده و سپس به راهکارهایی اجرایی مبتنی بر هوش های یادگیری در رابطه با سایر قسمت های درس اشاره شده است.

تلفظ حرف «ع»

در قسمتی از درس، آموزش تلفظ حرف «ع» موردنظر است. برای این کار، معلم با طرح سؤالات، فرصتی برای ارائه‌ی نظرات دانش‌آموزان فراهم می‌کند. ابتدا از دانش‌آموزان می‌خواهد پنج کلمه در فارسی را که در آن‌ها حرف «ع» به کار رفته است، بگویند و یکی از دانش‌آموزان آن را روی تخته می‌نویسد. سپس با استفاده از کتاب قرآن، پنج کلمه‌ی دیگر را که دارای همین ویژگی هستند، در زبان عربی بیابند و بگویند. این کلمات در دو گروه «در فارسی» و «در قرآن» دسته‌بندی می‌شوند. در هر فهرست، حرف «ع» با رنگ دیگری مجزای از رنگ سایر حروف نوشته می‌شود. حال از دانش‌آموزان می‌خواهد که به صورت انفرادی، کلمات را بخوانند و به تفاوت قرائت آن‌ها اشاره کنند. در صورتی که دانش‌آموزی به

برای ایجاد زمینه‌های متنوع در یادگیری دانش‌آموزان و نیز نشانه‌گیری هوش‌های یادگیری بیشتر، معلم می‌تواند افراد قاری قرآن را برای این کار به کلاس دعوت کند

تلفظ درست «ع» در زبان قرآن توجه داشت، از بچه‌ها می‌خواهد به آن بیشتر توجه کنند. این کار را خودش نیز انجام می‌دهد و از دانش‌آموزان می‌خواهد که تفاوت تلفظ در این دو گروه را بیان کنند. سپس از آن‌ها می‌پرسد، چرا توجه به تلفظ صحیح حروف در زبان عربی اهمیت دارد؟ و می‌خواهد دانش‌آموزان نظرات خود را تشریح کنند و برای این کار از مثال‌های بیشتری استفاده کنند. حالا دانش‌آموزان در گروه‌هایی قرار می‌گیرند تا مثال‌هایی را در کتاب قرآن پیدا کنند که تاکنون با تفاوت تلفظ حروف آن‌ها در فارسی و عربی آشنا شده‌اند. یک ضبط‌صوت در اختیار هر گروه قرار داده شده است. بچه‌ها موظف هستند بعد از یافتن ده کلمه با حروف موردنظر از کتاب قرآن، آن‌ها را تلفظ کنند و صدای خود را ضبط کنند. سپس صداهای ضبط شده در کلاس پخش و اشکالات احتمالی رفع می‌شود. در پایان، از دانش‌آموزان هر گروه خواسته می‌شود جلسه‌ی آینده‌ی هر روز، نوار را به یکی از اعضای گروه بدهند تا همان کلمات را به درستی تلفظ و صدای خود را ضبط کند.

پرواز به سوی آسمان

در بخش دیگری از درس (قسمت شناخت: پرواز به سوی آسمان، معلم آیه‌ی زیر را که بر یک برگ مقوا خوش‌نویسی کرده است، بر تابلو می‌چسباند.

قَمَنْ يَرِدُ اللَّهَ أَنْ يُهْدِيَهُ يَشْرَحْ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ وَمَنْ يَرِدْ أَنْ يُضَلَّهُ وَيَجْعَلَ صَدْرَهُ ضَيْقًا حَرَجًا كَانَمَا يَصْعَدُ فِي السَّمَاءِ (انعام/۱۲۵)

سپس از دانش‌آموزی می‌خواهد که آن را با صوت روخوانی کند. دانش‌آموز دیگر نیز معنای آن را نشان دهد و بخواند. سپس از دانش‌آموزان می‌خواهد تا به این سؤالات پاسخ دهند:

- * در این آیه، خداوند به چه علمی اشاره کرده است که امروزه نیز از آن استفاده‌ی زیادی می‌شود؟
 - * این آیه به کدام آرزوی دیرینه‌ی انسان اشاره می‌کند؟
 - * چه اطلاعاتی درباره‌ی پرواز دارید؟
 - * برای غلبه بر کمبود اکسیژن در پرواز، چه تدابیری اندیشیده شده است؟
 - * آیا تاکنون تجربه‌ی پرواز داشته‌اید؟
- او در طرح سؤالات، به نظرات همه‌ی دانش‌آموزان توجه می‌کند،

وبسازنامه‌ی آموزش درس قرآن

از دانش‌آموزان بخواهید برای معنای کلمات، ترکیب‌ها و عبارات داده شده در تمرین‌ها، بنابر تمایل و توانایی خود، یکی از تکالیف زیر را انجام دهند:

* برای کلمات و معنای آن‌ها یک چارت برگردان تهیه کنند

* ترکیب‌ها و معنای آن‌ها را با استفاده از تابلوی الکتریکی نمایش دهند.

* کلمات و معنای آن‌ها را در یک صفحه با رنگ‌های متنوع و به صورت درهم بنویسند؛ به شکلی که هر کلمه با معنای خود یک رنگ داشته و قابل شناسایی باشد.

* برای تمرین چهارم که در آن اشکال متفاوت کلمه‌ی مورد نظر است، آهنگ خاصی طراحی کنند و اشکال متفاوت موردنظر برای هر کلمه را در آن ریتم قرار دهند.

طوری که همه‌ی دانش‌آموزان در این مرحله شرکت کنند.

پس با نشان دادن تصویری از یک لباس فضایی و نیز تصویری از کهکشان‌ها و سیارات دیگر، از دانش‌آموزان می‌خواهد تصور کنند لباس فضایی به تن کرده‌اند و احساس خود را در حین پرواز توضیح دهند. خود نیز روی صندلی می‌نشینند و با تصور بچه‌ها همگام می‌شود؛ مانند این که همه‌ی آن‌ها در یک سفینه در فضا در حال پرواز هستند در بررسی و بیان احساس دانش‌آموزان، به کمبود اکسیژن تأکید و توجه می‌کند. او در این نمایش، توجه دانش‌آموزان را به این نکته جلب می‌کند که اولین بار چه کسی متوجه این مطلب شد که هر چه از زمین دورتر شویم، اکسیژن کمتری وجود دارد؟ و این مطلب را به آیه‌ی قرآن که ابتدای کلاس تلاوت شد، ارتباط می‌دهد.

در پایان و پس از فرود موفقیت‌آمیز سفینه به کلاس، معلم از دانش‌آموزان می‌خواهد بنا به تمایل و توانایی خود، یکی از این تکالیف را انتخاب کنند و تا جلسه‌ی بعد انجام دهند:

* از افراد مطلع (پدر، مادر، اقوام، روحانی مسجد، روحانی مدرسه و...) بپرسند که چه اختراع دیگری را می‌شناسند که سال‌ها پیش در قرآن از آن اطلاعی داده شده بود؟ نتیجه را به صورت شفاهی در کلاس بیان کنند.

* آیه‌ی تلاوت شده در کلاس را بنویسند و معنای آن را در قالب نقاشی نشان دهند.

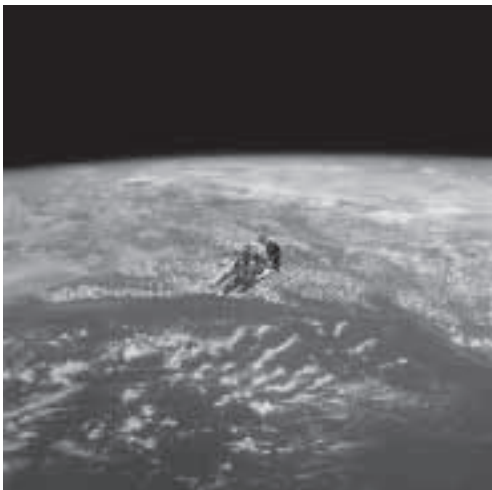
سایر بخش‌های درس

چنانچه می‌دانید، در درس قرآن، بخش‌هایی به روخوانی اختصاص دارد. برای این منظور، از معلم خواسته شده است تا از بخش صدای ضبط شده در لوح فشرده استفاده کند. برای ایجاد زمینه‌های متنوع در یادگیری دانش‌آموزان و نیز نشانه‌گیری هوش‌های یادگیری بیشتر، معلم می‌تواند آفرینش قرآن را برای این کار به کلاس دعوت کند. نیز می‌تواند از خانواده‌های دانش‌آموزان کمک بگیرد تا صدای فردی را که به تلاوت صحیح قرآن مسلط است ضبط کنند و به کلاس بیاورند. یا دانش‌آموزان را به گروه‌هایی تقسیم کند و از هر گروه بخواهد، با استفاده از ضبط صوت یا حضور مهمان کلاس، به صورت گروهی به قرائت آیات بپردازند.

همراهی دانش‌آموزان در وضو گرفتن پیش از درس، انجام روخوانی‌ها در نمازخانه‌ی مدرسه، مسجد محل و یا حسینیه‌ی محله، از دیگر شیوه‌های مناسب و تأثیرگذار در اجراست.

هم چنین، ایجاد محیطی طبیعی در کلاس مانند استفاده از گلدان و گل‌های طبیعی در کلاس و مواردی از این دست نیز برای ارضای نیاز هوش‌های طبیعت‌گرا مؤثر است. این امکانات می‌تواند برای ذکر مثال‌های متفاوت از سوی معلم، برای ایجاد ارتباط درس با طبیعت و محیط اطراف نیز مفید باشد. در صورتی که این شرایط در کلاس مهیا نباشد، برگزاری کلاس در حیاط مدرسه یا فضای سبز اطراف مدرسه، جای‌گزین مناسبی است.

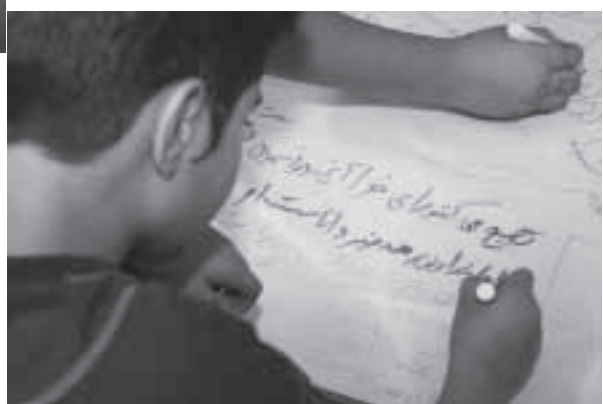
در انجام بخش تمرین‌ها نیز شیوه‌های گوناگونی می‌تواند در بهره‌گیری از هوش‌های متفاوت دانش‌آموزان مؤثر باشد. برای مثال،

همراهی دانش‌آموزان در وضو گرفتن پیش از درس، انجام روخوانی‌ها در نمازخانه‌ی مدرسه، مسجد محل و یا حسینیه‌ی محله، از دیگر شیوه‌های مناسب و تأثیرگذار در اجراست

کلاس قرآنی شاد

سحر بیاضیان
عکس: رضا بهرامی

اشاره

همکاران عزیز، حتماً پیش از این شما هم مثل من به فکر افتاده‌اید که چگونه کلاس شاد و فرح‌بخش برای درس قرآن ایجاد کنید تا هم این درس در ذهن بچه‌ها به خوبی حک شود و هم خاطره‌ی خوشی از روزهای با قرآن بودن در به همراه داشته باشند.

وسایل لازم: یک نایلون ۲×۲ متر بی‌رنگ و شفاف، چند برگه‌ی کوچک سفید یا رنگی، ماژیک وایت‌برد تا حد امکان به دو رنگ متفاوت، چهار برگه‌ی A₄ سفید.

همان‌طور که می‌بینید، دو وسیله لازم داریم. شما هم می‌توانید مثل ما از شیوه‌های زیر، برای آموزش مفاهیم و لغات قرآنی به فارسی و به عکس از فارسی به عربی، بازی‌هایی طراحی

کنید. خوش‌حال می‌شویم از بازی‌های شما به نام خودتان در مجله یاد کنیم.

*** نخست بچه‌های کلاس را براساس نام چهار سوره از قرآن گروه‌بندی می‌کنیم.** نام سوره‌ها را روی برگه‌ای می‌نویسیم و با فاصله‌های مناسب به دیوار می‌زنیم. از بچه‌ها می‌خواهیم، ظرف ۳۰ ثانیه، زیر یک اسم بایستند و به گروه‌هایی با اسامی متفاوت تقسیم شوند. می‌توانیم نام چهار سوره را که از اسامی پیامبران است، برای آن‌ها استفاده کنیم.

*** از هر گروه می‌خواهیم، یک یا دو عبارت قرآنی درس را انتخاب و نوبتی این بازی را شروع کنند.** مثلاً گروه یوسف، از بچه‌های دوم راهنمایی، صفحاتی از ده جزئی را انتخاب می‌کنند و شروع می‌کنند به نوشتن کلمات آن به تفکیک روی نایلون.

همکار محترم و دبیر قرآن عزیز می‌توانیم، با کمک یکی دو تا از بچه‌های کلاس، برگه‌های معانی این کلمات را از قبل آماده کنیم تا وقت زیادی از کلاس گرفته نشود. ولی معانی را به تفکیک انتخاب می‌کنیم. مثلاً وقتی به «لَهُ الْمُلْكُ» می‌رسیم، برای این عبارت سه برگه‌ی فارسی خواهیم داشت که ما به ازای «ل»، «هُ» و «الْمُلْكُ» هستند. برگه‌های فارسی را میان همه‌ی

ویژگی‌های آموزشی درس قرآن

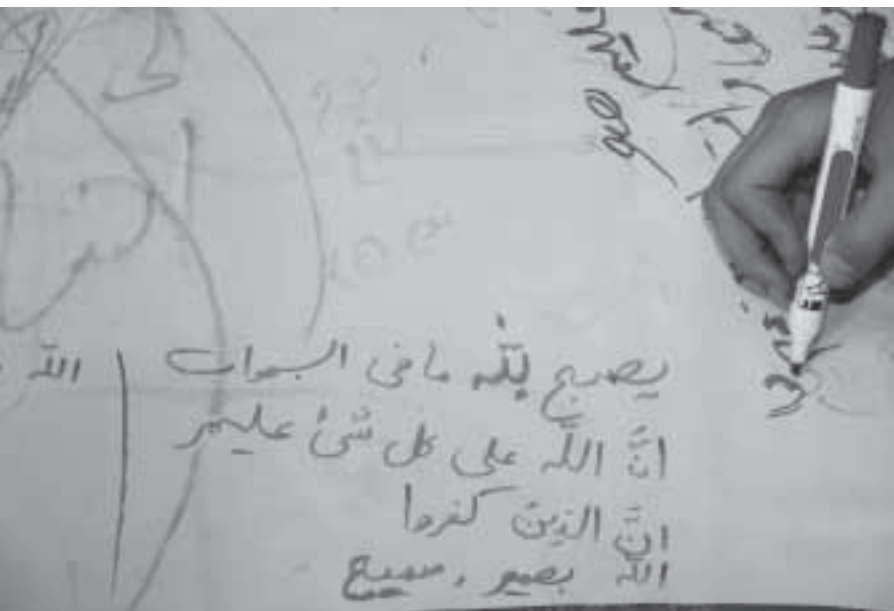
کلمه یا بخشی از کلمه‌ی قرآنی خود را با ماژیک رنگ مخالف خط بکشند.

به این ترتیب، کلمات باقی مانده یعنی کلمه‌های قرآنی که دور آن‌ها خط کشیده نشده و مثلاً به عبارت قرآنی گروه ۱ تعلق دارد، به اندازه‌ی ۱۰ امتیاز از امتیاز گروهی کم خواهد کرد. برگه‌های معانی فارسی که بچه‌ها نتوانسته باشند معادل آن‌ها را پیدا کنند و دور آن‌ها خط بکشند و در عبارت قرآنی همان گروه قرار دارند، مثلاً گروه دو از امتیاز این گروه، ۱۰ امتیاز کم خواهد کرد. خوب است که قبل از بازی به بچه‌ها بگوییم، این بازی، هم نمره‌ی مثبت دارد و هم منفی، و باید حواسشان را جمع کنند. و خوب‌تر آن است کاری کنیم که همه‌ی بچه‌ها به فعالیت و کار در کلاس تشویق شوند. شاید لازم باشد این کار را با نمره انجام دهیم.

از این که گام به گام با ما جلو می‌آید و ما را از تجربه‌های خود محروم نمی‌کنید، از شما بسیار سپاس‌گزاریم.

.....
چگونه کلاس شاد و فرح‌بخش
برای درس قرآن ایجاد کنید
.....

گروه‌ها بر می‌زنیم و بخش می‌کنیم. قطعاً همه‌ی معانی برای یک گروه در دست گروه خودش قرار نمی‌گیرد و فقط چندتایی امتیاز ۲۰ اولیه را می‌گیرند. یعنی با دور اول بخش برگه‌های معانی فارسی، هر کس که معنی در دستش، معنی یک بخش از عبارات قرآن انتخابی گروه خودش باشد، به ازای هر برگه، ۲۰ امتیاز می‌گیرد.

در دور بعدی، دو دقیقه وقت می‌دهیم تا بچه‌ها داخل گروه‌های همدیگر شوند و برگه‌ی مورد نظر خود را در گروه‌های مخالف پیدا کنند. افراد حق دارند فقط یک برگه را با یک برگه جابه‌جا کنند. به این ترتیب، در دور دوم، کسانی که کلمات فارسی عبارات قرآنی خود را پیدا کرده باشند، ۱۰ امتیاز می‌گیرند و پیشنهاد می‌کنم، برای آن که معلوم شود چه کلماتی پیدا شده است، دور

